

มรณวาส กับ พุทธศาสตร์

— ๒๒ —

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๓

สำหรับพวกเรา ล่วงมาถึงเวลา ๔.๔๕ น. แล้ว เป็นเวลาที่ได้นำบรรยายต่อกันที่ใกล้สว่างแล้ว. ขอให้ ทบทวนในครั้งที่แล้วมาว่า ได้พูดกันถึงเรื่อง มรณวาสกับ ไสยศาสตร์ ส่วนในครั้งนี้จะได้พูดกันถึง **มรณวาส กับ พุทธศาสตร์.**

คำว่า **ไสยศาสตร์** กับคำว่า **พุทธศาสตร์** เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่ กับพุทธบริษัท ในฐานะที่ว่า เป็นมนุษย์. สำหรับสิ่งที่เรียกว่า “**ไสยศาสตร์**” นั้น เราได้จำกัดความลงไปแล้วว่า เป็นวิชาของมนุษย์ชนิดที่ไม่เกี่ยวกับการใช้ เหตุผล. การที่จะใช้คำว่า วิชา เรียกสิ่งชนิดที่ไม่เกี่ยวกับการใช้เหตุผล ก็หมายความว่า เป็นความรู้ชนิดที่สอนสืบ ๆ กันมา หรือทำให้ดู แล้วทำตามสืบ ๆ กันมา จะเรียกว่าเป็นวิชาสำหรับความทุกข์ชั่วขณะก็ได้; หรือจะเป็นวัฒนธรรม สำหรับมนุษย์ ที่ยังไม่สามารถจะใช้เหตุผล หรือหลักวิชา เกี่ยวกับสิ่งที่ลึกซึ้ง ไปกว่าธรรมชาติก็ได้; เป็นของสืบเนื่องกันมาแต่มนุษย์ในสมัยโบราณซึ่งยัง ไม่มีการ

๔๐๕

ศึกษา หรือการให้เหตุผลตามหลักวิชานั้นเอง เราเรียกรวมๆ กันว่า เป็นวิชา
ไสยศาสตร์อย่างหนึ่ง.

ส่วนในวันนี้ เราจะไต่ถั่วถึง สิ่งที่เราเรียกว่า “พุทธศาสตร์” ซึ่งเป็น
ของพวกกันข้าม. พุทธะ แปลว่ารู้ ว่าตื่น ว่าเบิกบาน; ทั้งนี้ มีความหมาย
อยู่ในตัวแล้วว่า มันเกี่ยวกับหลักวิชา เกี่ยวกับความรู้ประเภทที่มีการศึกษาเพียงพอ
มีการใช้เหตุผลที่เพียงพอ.

เมื่อพูดถึงคำว่า “ศาสตร์” อยากจะให้ถือเอาความหมาย ที่ตรงตาม
ตัวหนังสือ. คำว่า ศักดิ์ ในภาษาบาลีก็, ศาสตร ในภาษาสันสกฤตก็
มีความหมายที่น่าสนใจตรงที่ หมายถึงอาวุธ หรือของมีคม. อาวุธชนิดที่มีคม
เราเรียกว่า ศาสตรา. คำว่า มีคม มันก็หมายความว่า สามารถจะตัด;
เพราะฉะนั้นความหมายสำคัญ ก็อยู่ตรงที่เป็นเครื่องตัด หรือทำลายสิ่งที่เราไม่
ต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือความทุกข์. ก็ถั่วถั่วถึงเหตุก็คือ ก็เลศหรือ
ความโง่; ถั่วถั่วถึงผล ก็คือตัวความทุกข์; นี่เป็นสิ่งที่ต้องตัด.

ไสยศาสตร์ก็หักไปตามแบบ ตามประสาของไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นผล
ชั่วคราว หรือชั่วขณะ: อย่างที่เราเรียกว่า “ระบบยาแอสไพรีน”. ส่วน
พุทธศาสตร์ มันเหมือนกับระบบที่จะตัดทันเหตุ; หลังจากที่ยินยารับความ
ปวดชั่วคราวแล้วเราก็มีการตรวจสอบ แก้ไข ที่ต้นเหตุ ด้วยความรู้ หรือการ
กระทำที่จริงยิ่งไปกว่า. คำว่า ศาสตรา มีความหมายเป็นสองอย่างขึ้นมาได้ดังนี้.

ทีนี้ก็จะพูดถึงถึงความเป็นพรวาส. ได้ถั่วมาแล้วในครั้งที่แล้วมา
ว่าพรวาสได้เกี่ยวข้องกันอยู่กับไสยศาสตร์อย่างไร. ในทีนี้ก็จะไต่ถั่วถึง

การที่พระราชาสจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสตร์นั้นอย่างไร, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชาสที่เป็นพุทธบริษัท.

เราได้พูดกันแล้วว่า พระราชาสทั่วไป ที่เป็นพุทธบริษัท หรือไม่ เป็นพุทธบริษัท ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าไสยศาสตร์ อย่างที่ไม่อาจจะแยกกันได้ มาแล้วแต่กาลก่อน; แต่บัดนี้มาถึงขั้นที่จะต้องเป็นพุทธบริษัทกันให้ถูกต้อง. เรื่องมันก็กลายเป็นว่า จะต้องเลื่อนชั้นจากความมีอยู่แค่ไสยศาสตร์นั้น ให้มี พุทธศาสตร์ หรือกลายเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงขึ้นมา, เรียกว่าเป็นการเลื่อนชั้น ตัวเองเสียใหม่ให้ถูกต้อง; แต่แล้ว สิ่งนั้นก็ขึ้นไปไม่ค่อยจะได้ เพราะเหตุที่เห็น ได้ง่าย ๆ ว่า มันมีความเคยชินเป็นนิสัย หรือติดอยู่ในนิสัยของบุคคล ที่มี ความเซลา และความซลาดมากเกินไป. อย่างหนึ่ง. อีกอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้ หรือการศึกษานั้น มันไม่เพียงพอที่จะแก้ความซลาด และความเซลา; การ เปลี่ยนจากไสยศาสตร์ มาเป็นพุทธศาสตร์ มันก็เลยยาก.

ปัญหามันมีอยู่ว่า เราจะไปเป็นพุทธบริษัทกันสักเท่าไร คือจะให้ถูกต้อง จริง ๆ ยังขึ้นสักเท่าไร. ถ้าต้องการความเป็นพุทธบริษัทที่สมบูรณ์ หลัภกณฑ์ มันก็มีอยู่ว่า จะต้องละไสยศาสตร์โดยสิ้นเชิง. โดยทั่วไปก็ละกันไม่ได้สิ้นเชิง จึงมีอาการอย่างที่เราเรียกกันว่า พุทธ ๆ ปนไสย ๆ นี้อยู่โดยทั่วไป. จงมองดู ในส่วนชั้นนอก ๆ ชั้นโลก ๆ มันก็พอจะเป็นไปได้, เรียกว่าอย่างมนุษยธรรมตา สามัญ มันก็พอจะเป็นไปได้... เหมือนกับที่คนจอมเขมือบจะหนึ่งโหลจืดจาง... มากกว่าที่จะไปรักษาอย่างจริงจัง ให้หายโรคโดยเด็ดขาด. แต่แล้วความมุ่งหมาย ของพุทธศาสนา หรือพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ทรงประสงค์เพียงเท่านี้; ท่าน ต้องการจะให้ละเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง ก็เป็นพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ใต้ร่มไม้. นี่แหละคือ ข้อที่เรจะต้องนึกถึงกันในเวลานี้.

ว่าความเป็นพุทธบริษัทของเรา มันยังมีคัมภีร์ เศร้าหมอง หรือว่า ยังเป็น
ครึ่งๆ กลางๆ หรือว่าแจ่มกระจ่างแล้ว.

ต่อไป เราจะได้อีกกัน ถึงการที่ว่า เราจะค่อยๆ เปลี่ยนให้มันดีขึ้น
อย่างไร, หรือว่าจะค่อยๆ ให้มันถึงที่สุดได้อย่างไร.

สิ่งที่เรียกว่า “ไสยศาสตร์” ไม่ได้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล และเชื่อ
สิ่งภายนอก. ส่วนสิ่งที่เรียกว่า “พุทธศาสตร์” นั้น เป็นสิ่งที่อยู่ในอำนาจแห่ง
เหตุผล, เป็นไปตามอำนาจของเหตุผล, แล้วก็เชื่อภายในคือเชื่อตัวเอง เชื่อ
เหตุผล เชื่อสติปัญญา เชื่อสิ่งที่ได้ประสบมาแล้วในชีวิตของตน ในทางที่เป็น
เหตุผล. ฉะนั้นมันจึงเป็นคู่ตรงกันข้าม. ที่ว่าพุทธบริษัทเชื่อเหตุผล และเชื่อ
ตัวเองนี้ - กินความหมายกว้างไปถึงกับว่า ไม่ต้องเชื่อแม้แต่พระพุทธเจ้า. ข้อนี้
บางคนฟังแล้วสะก๊ต หรือเห็นว่า มันขัดขวางกัน. พระพุทธเจ้าท่านสอนไม่ให้
เชื่อท่าน. หมายความว่า ไม่ให้เชื่อโดยเหตุเพียงสักว่าท่านพูด; จะต้องมีความ
รู้ ความเห็น ความเข้าใจของตัวเอง ว่ามันถูกต้อง หรือมันจริง หรือ
มันตรงตามที่ท่านคร่ำครึท่านสอน แล้วจึงจะเชื่อ. พระสาวก เช่นพระสารีบุตร
ก็ได้ทูลยืนยันกับพระพุทธเจ้าอย่างนี้ สมตามที่พระพุทธเจ้าท่านทรงต้องการให้เชื่อ
กันอย่างนี้.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ผมมีความเห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านคงจะทรงสังเกตเห็น
ในข้อที่ว่าให้ความจริงมันสอน หรือให้ธรรมชาติมันสอน นั่นแหละมันจึงจะได้ผล
คือดีกว่าการสอน. บุคคลสอนซึ่งกันและกันนี้ ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่ดี หรือไม่มี
ประโยชน์; แต่ถ้าเชื่อโดยเพียงสักว่า ได้ฟังเขาพูด ได้ฟังเขาสอน แล้วเชื่อ
อย่างนี้ มันตายค้ำ มันติดตันอยู่ที่นั่น. มันต้องเอาไปคิดไปนึก จนเข้าใจ

และยิ่งกว่าเข้าใจ คือเห็นแจ้ง; แล้วมันก็จะมีความเชื่อมั่นมาเองทันทีจากภายใน; อย่างนี้เรียกว่า เชื่อตัวเอง หรือเชื่อบ้างที่มีอยู่จริงในภายใน ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน. อย่างนี้เขาเรียกว่าเชื่อตัวเอง ไม่เชื่อผู้อื่น. พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงขอรับรองอย่างนี้; ให้ธรรมชาติแห่งความจริงมันสอน. เช่นว่าเมื่อเราไม่มีกิเลส จิตว่างไปจากกิเลสชั่วขณะ มันมีความรู้สึกอย่างไร, สบายอย่างไร; ก็ให้สิ่งนั้นมาปรากฏขึ้นในใจ แล้วสอนอย่างที่เราเรียกว่าเป็นหลักเป็นฐาน; ความเชื่อนั้นเลยเป็นความเชื่อที่แท้จริง ไม่ใช่เชื่ออย่างหลับตา. มันเป็นการเชื่อของความเข้าใจในขั้นแรก; และแล้วยิ่งกว่าเข้าใจ คือรู้แจ้งขึ้นมาอยู่ในใจ เป็นสักขีพยานอยู่ในใจ; นับว่าเป็นความเชื่อที่ถึงที่สุด เป็นญาณ หรือเป็นความรู้ไปในตัวมันเอง ในตัวความเชื่อนั้น มันเป็นเรื่องเกี่ยวกันเสีย. สำหรับความเชื่อในขั้นต้น ๆ ที่เราจะต้องได้ยินได้ฟัง แล้วสนใจ แล้วเอาไปคิดไปนึก ไปพิสูจน์ อย่างนี้ยังไม่เรียกว่าความเชื่อก็ได้; เพราะว่าเรายังไม่ปลงความเชื่อลงไปในเรื่องที่สักว่าได้ยินได้ฟัง; ต่อเมื่อมีความเข้าใจ แล้วเลยไปถึงความเห็นแจ้งแห่งตลอดแล้ว ความเชื่อนั้นก็ปลงลงไปเอง ก็เรียกว่า มีความเชื่อ.

พุทธบริษัทมีวิธศึกษา และเชื่อของคนอย่างนี้ ซึ่งไม่เหมือนกับวิธีการของคนพวกอื่นก็ได้; ซึ่งบางพวกมักจะเอาความเชื่อเป็นเบื้องต้น. อย่างนี้เราถือว่าพ้นสมัยแล้ว, มันเป็นสมัยของไสยศาสตร์ หรือถอยเลยไปถึงสมัยคาบูกุแต่บรมโบราณก็คำบรรพนั้น; เขาถือว่าพ้นสมัยแล้ว. ถ้าเราได้ยินได้ฟังอะไรที่อยู่ในรูปของไสยศาสตร์ หรือคาบูกุมา ก็เอามาพิจารณาจนเห็นเหตุผลแล้วก็ปฏิบัติตรงตามนั้นก็ได้; เหมือนที่ผมพูดให้ฟังว่า ผมเองก็ถือไสยศาสตร์. อาบน้ำต่อนเช้า รดที่ศีรษะก่อน อาบน้ำต่อนเที่ยงรดที่หน้าอกก่อน อาบน้ำต่อนเย็นหรือต่อนค่ำ รดที่เท้าก่อน; มันเข้ารูปกับกับธรรมชาติของร่างกาย บังคับกันการเป็นพวกได้เป็นอย่างดี. แต่ถ้าพูดว่า ต่อนเช้าต่อนเที่ยงที่ศีรษะ ต่อนเที่ยง

สรีรมงคลอยู่ที่หน้าอก ตอนเย็นสรีรมงคลอยู่ที่เท้า; อย่างนั้นมันก็กลายเป็น
ไสยศาสตร์ไป. แต่เมื่อมาสู่กันถึงความจริงของมันแล้ว มันก็กลายเป็น
วิทยาศาสตร์.

นี่แหละพุทธบริษัทเราได้รับอะไรมา จะเป็นคำสั่งสอน ซึ่งแฝงอยู่ในรูป
ของไสยศาสตร์ ก็เอามาพิจารณาดู หรืออย่างน้อยก็ทดลองดู สอบดู
ทำ experiment อย่างวิทยาศาสตร์ก็ได้ จนรู้ว่ามันมีเหตุผล มีความจริงอย่างนี้
แล้วก็ถือปฏิบัติได้; แล้วก็หัวเราะชอบใจความรู้ศรัทธาของคนที่สมารถค้นพบ
มันก็มีประโยชน์. แต่ถ้าสิ่งใดเป็นไปไม่ได้ ไม่มีเหตุผล ก็ไม่ต้องเอา;
ถ้าจะเอา ก็เอามาอย่างทดสอบเสมอ. นี่คือนโยบายที่เรียกว่า จะทำให้เราค่อยๆ
ละสิ่งที่เรียกว่าไสยศาสตร์ให้หมดไป – หมดไป; แล้วก็มีสิ่งที่เรียกว่า พุทธศาสตร์
เกิดขึ้นมาแทน. ไม่จำเป็นจะต้องประมาณว่า สิ่งที่เขาประพฤติปฏิบัติกันอยู่
ที่เป็นมาแล้วแต่ก็ค้นพบมันนั้น มันเป็นเรื่องบ้าบอไปเสียทั้งหมด หรือเป็น
ไสยศาสตร์อย่างที่ไม่มีความหมายไปเสียทั้งหมด. เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีหลักเกณฑ์
สำหรับพิสูจน์ สำหรับทดสอบ แยกแยะดูว่า มันจะเป็นไปได้หรือไม่ หรือ
เพียงไหน.

เมื่อเราจะเป็นพุทธบริษัท เราก็ใช้หลักของพระพุทธเจ้า ในการ
ที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ คือชำระสะสางความเป็นไสยศาสตร์ให้ค่อยๆ หมดไป แล้ว
ก็มีความเป็นพุทธศาสตร์เข้ามาแทนให้มากขึ้น แล้วก็เป็นอย่างยิ่งสำหรับขรรพวารวตี.
ท่านผมจะได้ประมวลเอาหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในพุทธศาสนา มาชี้แจงให้ฟังพอเป็น
ตัวอย่างเป็นเรื่อง ๆ ไป.

สำหรับ**หลักเกณฑ์ข้อที่ ๑** เกี่ยวกับระเบียบวินัย หรือกฎหมาย หรือ
อะไรเหล่านี้ พุทธบริษัทมีหลักเกณฑ์สำหรับทดสอบ หรือสำหรับตัดสิน วินิจฉัย
เรียกว่า “มหาปเทศ” ทางฝ่ายวินัย มีอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน; หลักเกณฑ์นี้มีอยู่ว่า :

ข้อ ๑. สิ่งใดที่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสห้ามไว้ เราก็เอามาพิจารณา
ดูว่าสิ่งนี้เข้ากันได้กับสิ่งที่ได้ทรงห้ามไว้ มันก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่ควร น้อยางหนึ่ง.

ข้อ ๒. ถ้ามันตรงกันหรือเข้ากันได้กับสิ่งที่ไม่ได้ทรงห้ามไว้ สิ่งนี้
ก็กลายเป็นสิ่งที่ควร.

ข้อ ๓. อีกกลุ่มหนึ่งก็มีว่า : สิ่งใดที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงอนุญาตไว้
แต่สิ่งนั้นเข้ากันได้กับสิ่งอื่น ๆ ที่ทรงอนุญาตไว้ แล้วก็ถือว่าถูกว่าควร.

ข้อ ๔. แต่ถ้ามันไปเข้ากับสิ่งที่ไม่ทรงอนุญาต ก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่ควร.
๒. กลุ่มนี้ก็กลายเป็น ๔ อย่าง.

มีปัญหาเกิดขึ้นว่า บางสิ่งบางอย่าง หรือการกระทำบางอย่าง บุคคล
หรือสถานที่บางอย่างอะไรก็ตาม ที่เรียกว่าบางสิ่งบางอย่างนั้นเป็นของใหม่
ของแปลก หรือหาไม่พบในแบบบัญญัติ; เราก็ต้องเอามาเทียบเคียงกันดูว่า
สิ่งนั้นเข้ากันได้กับสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต หรือทรงห้าม; ถ้าเข้ากันได้
กับฝ่ายไหน เราก็ถือว่า เป็นฝ่ายนั้น คือ เป็นสิ่งที่ทรงห้ามหรือทรงอนุญาต.
นี่คือปัญหาที่มีอยู่จริงสำหรับสมัยนี้ ซึ่งมีจะมีอะไรมากมาย เกิดขึ้นใหม่ๆ แปลกๆ
ไม่มีอยู่ในพระคัมภีร์ ไม่มีอยู่ในแบบบัญญัติมาแต่ก่อน เราก็ใช้หลักอย่างนี้ตัดสิน
แล้วกับปฏิบัติไปตามนั้น เราก็เป็นพุทธบริษัทที่ดีได้.

อย่างปัญหากรีกโครม เช่นปัญหาคุมกำเนิด หรือปัญหาอะไรทำนองนี้
ก็มีได้มีอยู่ในแบบบัญญัติโดยตรง; เราก็ไปเทียบเคียงดูว่า การกระทำอย่างนี้
มันจะเข้ากันได้กับเรื่องอะไรที่ทรงห้าม หรือทรงอนุญาตไว้; แล้วก็ถือว่า
เป็นเรื่องที่ทรงห้าม หรือทรงอนุญาต อย่างนี้เป็นต้น. นี่เรื่องเกี่ยวกับ
ระเบียบวินัย – คือสิ่งที่บังคับ.

หลักเกณฑ์อันที่ ๒ ตัดไป เล็งถึงเรื่องการศึกษา หรือ วิชาความรู้ ไม่เกี่ยวกับวินัย เรียกว่าเรื่องสูตร เรื่องพระสูตร – คือแบบฉบับ หรือแนวทาง สำหรับให้มนุษย์ปฏิบัติ. อย่างนี้มีหลักเกณฑ์ที่เรียกว่า “มหาลเทศ” อีก เหมือนกัน, แล้วก็มี ๔ อย่างคล้ายเหมือนกันคือ มหาลเทศทางวินัยก็มี ๔ อย่าง; มหาลเทศทางสูตรก็มี ๔ อย่าง. ๔ อย่างสำหรับสวดคัมภีร์นี้มีว่า:—

ข้อ ๑. ถ้ามีคนมาพูด มาแนะนำ มาบอกมาสอนอะไรขึ้น แล้วก็อ้างว่า สิ่งนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้; อย่างนี้ก็อย่าเพิ่งเชื่อ. จะต้องเอาข้อความที่เขา กล่าวนั้นไปเปรียบเทียบกับ ในสูตร ในวินัย ส่วนใหญ่ที่เรารู้ เราเข้าใจ, หรือ พอจะรู้ พอจะเข้าใจ; ถ้าสิ่งที่เขาเอามาพูดใหม่นั้นมันลงกันได้ มันเข้ากันได้ กับเรื่องในสูตรในวินัยส่วนใหญ่แล้ว ก็ให้รับฟังว่า คงจะเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้า ทำนครัสจริง; แล้วจึงเอาไปพิสูจน์แยกแยะ ทวิการปฏิบัติต่อไป แล้วจึงเชื่อ น้อยอย่างหนึ่ง.

ข้อ ๒. ถ้ามีคนมาพูด มาอ้างว่า สิ่งนี้คณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ตั้งสอน, หมายความว่าไม่ใช่องค์พระพุทธเจ้าเองสั่งสอน. เขามาอ้างว่า คณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าสั่งสอน; เราผู้ฟังก็ย่อมทำอย่างเดียวกันอีกคือ ไม่ถือเอา ไม่รับเอาทันที; แต่จะเอาคำที่เขาพูด หรือหลักที่เขาบอกใหม่นี้ ไปเปรียบ เทียบกันดูกับส่วนใหญ่ในสูตร ในวินัย คือหลักเกณฑ์ทั้งหมดในพระพุทธศาสนา นั้น ว่าที่ที่เขาเอามาพูดให้ฟังนั้นมันลงกันได้ไหมกับหลักเกณฑ์ส่วนใหญ่. ถ้ามันไม่ ลงกันได้ก็ไม่เอา ถ้ามันลงกันได้ก็รับฟัง; แล้วก็เอาไปพิสูจน์ ไปแยกแยะ สำหรับเชื่อ สำหรับปฏิบัติต่อไปอีก.

ข้อที่ ๓. ถ้าเขามาบอกว่า คณะบุคคลในพระพุทธศาสนาที่เชื่อถือได้ ที่เขาเชื่อกันอยู่นั้น เป็นผู้บอก ผู้พูด ข้อความว่าอย่างนี้ๆ; เราก็ไม่เชื่อ ไม่

รับเอาทันที. ต้องเอาข้อความนั้นไปเทียบ ไปเปรียบ ไปสอบ ไปปรับกันดูกับหลักเกณฑ์ส่วนใหญ่ ในสูตร ในวินัยเสียก่อน; ถ้ามันเข้ากันได้ ก็รับเอามาพิสูจน์ มาแยกแยะ มาปฏิบัติ.

ข้อ ๔. ถ้ามีบุคคลบางคนที่มีเกียรติ มีหลัก มีเครดิต เป็นผู้ที่เชื่อถือได้สูง, เขาพูดกันแบบนี้ เราก็ไม่รับเอาทันที. ต้องเอาข้อความนั้นไปเทียบกับหลักเกณฑ์ส่วนใหญ่ ในสูตร ในวินัยทั้งหมดเสียก่อน ถ้ามันลงกันได้ จึงค่อยรับฟัง เอาไปพิสูจน์ แยกแยะและปฏิบัติ.

หนังสือเรียกว่า “มหاپเทศ”. อย่างหมวดแรก สำหรับเกี่ยวกับระเบียบวินัย ก็ว่าห้าม หรืออนุญาต ทำลงไปมันผิด หรือถูก เป็นมหاپเทศ ส่วนวินัย. สิ่งที่ไม่ได้ตรัสห้ามไว้ มีอยู่สอง คือมันเข้ากันได้กับสิ่งที่มันควร และถ้ามันตรงกันข้ามกับสิ่งที่ไม่ควรแล้ว ให้ถือว่าควร. ถ้าเข้ากันได้กับสิ่งที่ไม่ควร, มันแย้งกันกับสิ่งที่ควรแล้ว ก็ว่าไม่ควร. ถ้าว่าสิ่งใดที่ไม่ได้อนุญาตไว้ ก็เหมือนกันอีก : มันเข้ากันได้กับสิ่งที่ควร แต่ไปเข้ากันได้กับสิ่งที่ไม่ควร ก็เรียกว่ามันไม่ควร. ถ้าเข้ากันได้กับสิ่งที่ควร แต่เข้ากันได้กับสิ่งที่ไม่ควร ก็ถือว่ามันควร. วินัยเขามีหลัก ๒ อย่างคือ ห้ามไว้ หรืออนุญาตไว้; มีอยู่เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ; ประเภทหนึ่งก็แยกออกได้เป็นสอง อย่างนี้. คุณเอามาใช้อย่างปัจจุบันนี้ มันก็ยังใช้ได้สำหรับสิ่งที่ยังเป็นปัญหา.

ทางฝ่ายพระสูตร ทางฝ่ายคำสอน ก็อย่าถือเอาโดยเหตุที่เพียงว่ามีคนมาพูดว่า พระพุทธเจ้าตรัส, หรือคณะสงฆ์สอน, หรือว่าคณะบุคคลสอน, หรือว่า คณะปัญญาสอน. แต่ให้เอาทั้งหมดนั้นไปสอบดู ปรับกันดูกับส่วนใหญ่ ที่เป็นคำพุทธศาสนานั้น; ถ้ามันเข้ากันได้กับหลักพุทธศาสนาส่วนใหญ่แล้ว แม้เขาจะอ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสก็อย่าได้เชื่อเลย.

นี่ขอให้คิดดูให้ดีเถิด จะมีชีวิตที่เชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ยิ่งขึ้น ; คือเห็นข้อที่ท่านมีสติปัญญาอย่างไร, ท่านมีความสุขุมรอบคอบอย่างไร, ท่านป้องกันพวกเราไว้ให้ปลอดภัยอย่างไร ; แม้ว่าท่านจะปรินิพพานไปนานแล้ว ก็เหมือนกับท่านยังคุ้มครองเราอยู่เดี๋ยวนี้. เรื่องเกี่ยวกับวินัย เรื่องเกี่ยวกับพระสูตรเป็นอย่างนี้.

ต่อไป จะมาถึง เรื่องความเชื่อโดยตรง. หลักที่เกี่ยวกับความเชื่อที่เราเรียกกันง่าย ๆ ว่า หลักกาลามสูตร. ที่มีสูตรข้อนั้น ชื่อ กาลามสูตร – คือสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชนชาวหมู่บ้านกาลามเกี่ยวกับความเชื่อ ; แล้วก็นำอักษรย่อที่สุด ที่ว่ายังมีความจำเป็นอย่างยิ่ง. แม้สำหรับคนสมัยนี้ ที่เป็นพุทธบริษัททุกคน. เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงหมู่บ้านนี้ ชาวบ้านหมู่หนึ่งเข้ามาทูลถาม ว่าพวกเราอยู่กันที่นี่ เกี่ยวก็มีครูบาอาจารย์ หรือผู้อ้างตัวเป็นพระศาสดาองค์นั้นองค์นี้, ผ่านมาทางนี้ แล้วก็สอนอย่างหนึ่ง ๆ ต่าง ๆ กัน ไม่เหมือนกัน จะเชื่อใครดี. พระพุทธเจ้าท่านก็เลิยตรัสหลัก ๑๐ ประการนี้ ที่เรียกว่า “กาลามสูตร” แก่คนเหล่านั้น มีข้อความดังนี้ :

ข้อ ๑ : *มว อนุสฺสเวน* – ท่านอย่าเชื่อเขาโดยเหตุที่ว่า มันเป็นเรื่องที่เขาบอกเขาสอนสืบ ๆ กันมา. *มว อนุสฺสเวน* คำแปลว่า อย่าได้ถือเอาด้วยเหตุเพียงว่าฟังตาม ๆ กันมา, ฟังตาม ๆ กันมา ถือบอก ๆ – บอกแล้วฟังตาม ๆ กันมาแต่กาลก่อน.

ข้อ ๒ : *มว ปรมุปราย* – อย่าถือเอาโดยเหตุที่ว่า เขาได้ทำตาม ๆ สืบ ๆ กันมา.

ข้อ ๓ : *มว อิติ กิราย* – อย่าถือเอาโดยเหตุที่ว่า มันเป็นข่าวลือ ข่าวแตกตื่นเล่าลือกันมาอย่างครึกโครม เต็มบ้านเต็มเมืองเต็มโลก.

ข้อ ๕ : มา ปฎิภสมปทาเนน—อย่าถือเอาโดยเหตุที่ว่ามันมีอยู่ในปิฎก.

แท้จริง สี่ข้อตอนแรกนั้นคล้ายๆ กัน เราพิจารณาคราวเดียวกันได้ :
อย่าเชื่อหรือรับเอาคำสอนนั้น โดยเหตุที่ว่าได้บอก และสอนสืบๆ กันมาตั้งแต่
คิกคาบรรพ; นี่มันถึงถึงการพูด การบอก การสอน. ส่วนข้อที่ ๒ นั้นถึง
ถึงการประพฤติปฏิบัติตามๆ กันมา. หรือเห็นๆ กันอยู่ ไม่ต้องบอกไม่ต้องสอน,
เช่นกาลพระภูมิ อย่างนี้ก็ทำตามๆ กันมา. หรือว่าจะมองไปในแง่ว่า บอก
กันให้ทำก็ได้ แต่ว่าเดียวกันได้ทำตามๆ กันมา เห็นชัดอยู่. ที่ว่า ต้นข้าวสีอนั้น
มันเป็นของชั่วขณะ ชั่วยุค ชั่วคราว ชั่วขณะเจ้าลือกันเป็นคลื่น บอกกล่าว
ไปทั่วประเทศทั่วโลกนั้น, ซึ่งในกรุงเทพฯ ก็มีอะไรอยู่บ่อยๆ ที่เป็นการ
ต้นข้าว ต้นตมในทางวิญญาณ. อันที่ ๔ ที่ว่ามันมีอยู่ในตำรา หรืออ้างตำรา
เอาตำรามาอ้างได้: นี่ใช้คำที่เราชวนธงนี้ ที่ใช้ว่า ปฎิภสมปทาเนน—ว่า
มีอยู่ในตำราในปิฎก. คำว่าปิฎกแปลว่า ตำรา. ตำราย่างที่คุณมีกันในโรงเรียน
นั้นแหละ. พระไตรปิฎกก็ใช้คำๆ นี้เหมือนกัน. ก็เขียนขึ้นเป็นตำรา เป็น
วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธัมมปิฎก. อภิธัมมปิฎกนี้เป็นของทีหลังก็เรียกกันว่า
ปิฎก. พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ใช้เรียกคำสอนของท่านเป็นปิฎก, แต่มันถูกเขียน
ขึ้นเป็นปิฎกๆ ก็เลยกลายเป็นตำรา. นี่ก็อย่าเชื่อกันว่ามันมีอยู่ในตำรา หรือเป็นตำรา
เป็นปิฎก. นี่แปลว่าคัดออกไปหมดก็ยังไม่เชื่อทางการได้อัน ได้ฟัง ได้เห็น
ได้อ่าน ได้อะไรเข้ามา.

กลุ่มถัดไป ข้อที่ ๕-๖-๗. ข้อที่ ๕ ว่า มา ตถกเหตุ—
อย่าได้ถือเอาโดยตรรก ญานตามตัวหนังสือที่กล่าว ถ้าแปล แล้วมันยิ่งยุ่ง.

ข้อ ๖ ว่า มา นยเหตุ—อย่าถือเอาโดยนัย.

ข้อ ๗ ว่า มา อากาโรปวิตคเกน—อย่าถือเอาโดยการตรึงตามอาการ.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า อย่าถือเอาโดยตรรกะนั้น ก็เห็นได้ชัดเลยว่า คือตรรก
 อย่างที่เราเรียกกันอยู่อย่างสมัยนี้ว่า *logic* นี้ อย่าถือเอาโดยเหตุที่ว่ามันเข้ารูป
 ในทาง *logic*. เกียวก่อนสมัยใหม่ คนปัจจุบัน หรือนักศึกษานี้เชื่อว่า *logic* นี้
 เป็นของวิเศษ ประเสริฐไปเลย; ถ้ามันถูก *logic* แล้วก็เอา. พระพุทธเจ้า
 ท่านยังห้ามไว้ ว่ารอก่อน, อย่าเพ้อ. วิธีของตรรกก็คือวิธีของ *reasoning*;
reasoning มันก็ต้องขึ้นอยู่กับเหตุและผล. ที่นี้เหตุและผลมันเปลี่ยนได้ หรือ
 มันเอามาไม่หมดก็ได้โดยไม่รู้สึกรู้สั้ว เหตุผลไม่สมบูรณ์ก็ได้ เพราะฉะนั้นตรรกะนั้น
 มันก็ผิด. พระพุทธเจ้าท่านจึงว่าอย่าถือเอาโดยตรรก อย่าถือเอาโดย *logic*
 คือตรรกอย่าง *logic* ที่ยังมีอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้.

ข้อที่ ๖. อย่าถือเอาโดยนัย. คำว่านัย ในที่นี้มันมีความหมายเป็นนัย
 แห่งการคาดคะเน. เร้นพอมีอะไร เราก็ตั้งสมมติฐานขึ้นมาอย่างนั้นอย่างนี้
 แล้วก็คาดคะเนไปตามสิ่งที่มันเคยเป็นหลักฐาน หรือเป็นเหตุผลแสดงอยู่; มันได้
 แก่ *Inference* อย่างเดียวเท่านั้นเอง; มันจะอาศัย *induction* หรือ *deduction* ก็ตาม
 เพื่อจะสืบไปหาความจริงที่ยังไม่รู้ จากสิ่งที่รู้อยู่แล้ว อะไรอย่างนี้; นี้เรียกว่า
 โดยนัย อย่ารับเชื่อโดยเหตุสักว่าโดยนัย อย่างนี้.

ข้อที่ ๗. ที่ว่า อย่าถือเอาโดยตรรกามหาการ นี้คือ *speculation* ซึ่ง
 เป็นวิธีการของปรัชญาอย่างสมัยปัจจุบันนี้. เพราะฉะนั้นขอให้ถือว่าวิธีการทาง
 ปรัชญานั้นก็ไม่ได้เกี่ยวกับการบรรลุมรรคในพระพุทธศาสนา. วิธีการทางปรัชญา
 นั้นจะไม่ช่วยให้มีการบรรลุมรรคผลอะไรได้; และพุทธศาสนาก็ไม่ใช่ปรัชญา
 พุทธศาสนาต้องเป็นศาสนา. ถ้าจะเป็นก็เป็นวิทยาศาสตร์ทางวิญญาณมากกว่า
 ที่จะจะเป็นปรัชญาหรือเป็นตรรก เป็นจิตวิทยาอะไรทำนองนั้น. เพราะฉะนั้น
 หลักของตรรกวิทยาก็ดี จิตวิทยาก็ดี ปรัชญาก็ดี เอามาใช้เพื่อเป็นการตัดสิน

ที่แน่นอนไม่ได้. นี่เป็นกลุ่มที่ ๒ คือคำสอนข้อที่ ๕ -- ๖ -- ๗; พูดสั้น ๆ ว่า ไม่ถือเอาตามหลักของตรรก, ไม่ถือเอาตามหลักของจิตวิทยา, หรือปรัชญา เป็นกัน.

กลุ่มสุดท้ายข้อ ๘ : มา ศึกษามโนวิทยา -- อย่าถือเอาโดยเหตุ ที่ว่ามันตรงกันกับสัทธา ความเชื่อที่เรามีอยู่แล้ว. ตัวหนังสือว่า อย่าถือเอา เพราะว่ามันทนอยู่ได้ ด้วยการเพ่งพิสูจน์ตามความคิดของเราเอง, แม้ว่าสิ่งนั้น มันทนอยู่ได้ต่อการเพ่งพิสูจน์ ด้วยความคิดของเราเอง. ความคิดของเราเอง ในที่นี้หมายความว่า มันยังงั้นมันยังหลงอยู่. เมื่อเรายังงั้นยังหลงอยู่ สิ่งใดเข้ามา ใหม่แล้วเผชิญมาเข้ากันได้ คือมันทนอยู่ได้กับการที่เราตั้งข้อสงสัยลงไป แล้วมัน ทนอยู่ได้; อย่างนี้ก็ยังคงเป็นความผิด เพราะมันเป็นความเพ่งพิสูจน์ของคนโง่.

นี่ขอเตือนให้ระวังไว้ว่า พระธรรมในพระพุทธศาสนาต้องทนได้ต่อการ พิสูจน์; ถ้าทนไม่ได้ต่อการพิสูจน์ ไม่เรียกว่าพระธรรมในพุทธศาสนา. แต่ว่า การพิสูจน์ในที่นี้ หมายถึงการพิสูจน์ของผู้มีปัญญา หรือเป็นจอมปัญญา ไม่ใช่การพิสูจน์ของคนโง่. ตัวหนังสือมันเหมือนกันอยู่ ระวังให้ดี; ทนได้ต่อการ พิสูจน์นี้ ต้องถามว่าทนได้ต่อการพิสูจน์ของคนโง่ หรือการพิสูจน์ของคน ที่รอบรู้. ถ้าทนได้ต่อการพิสูจน์ของคนรอบรู้ แล้วก็ถือว่าใช้ได้; แต่ เคียงนี้มันของคนธรรมดาสามัญทั่วไป มันใช้ไม่ได้. นี่จึงจำกัความลงไปว่า : - อย่าถือเอาเพราะเหตุที่ว่า มันเข้ากันได้กับความเชื่อเดิมของตน คือเราเชื่ออยู่ อย่างไร; อันนั้นมาใหม่แล้วมันเข้ากันได้ละก็ อย่าเพ่อเชื่อ อย่ารับเอาด้วยเหตุผล เพียงเท่านั้น. จะต้องเอาไปหันแหลกเสมอไป. คำว่า "หันแหลก" นี้ก็ หมายความว่า เอาไปใคร่ครวญ ทบทวน หรือลองพิสูจน์ดู ปฏิบัติดู จนเห็นว่า มันมีผลอย่างนั้นจริงจึงจะเรียกว่าควรเชื่อ.

ข้อที่ ๙ : *มว ภพรูปตาย* – อย่าเชื่อโดยเหตุที่ว่า ผู้พูกอยู่ในฐานะที่ควรเชื่อ. ถือว่าเรามากจะคนพุด พอเห็นว่าคนพูกนั้นน่าเชื่อก็เห่อกันไปฟังเห่อกันไปเชื่อ. นี่เป็นวิธีที่ปฏิบัติกันอยู่ แม้ในกรุงเทพฯ ก็เป็นอย่างนี้; เพื่อไปว่าผู้พูกมีเครดิต อยู่ในฐานะที่ควรเชื่อก็เชื่อ; แต่พระพูกเจ้าท่านว่าไม่เอา. นี่เป็นการแนะนำในข้อที่ ๙.

ข้อที่ ๑๐ : *มว สมณเณ ใน ครุติ* – อย่ารับเอาโดยเหตุที่ว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา. อย่างที่คุณมานับถือผม เป็นอาจารย์ เป็นครูอย่างนี้ แล้วก็เชื่ออย่างนี้ มันก็ผิดหลักข้อนี้. นี่เป็นเรื่องชนิดถึงที่สุดแล้ว คือว่า ผู้พูกนั้นเป็นสมณะด้วย ไม่ใช่เป็นชาวบ้านด้วยกัน. ผู้พูกเป็นบรรพชิต เป็นสมณะ, แล้วสมณะนั้นก็ป็นครูของกันอยู่ด้วย; ก็ยังถูกห้ามว่า อย่าเชื่อ โดยรับเอาด้วยเหตุที่ว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา. ข้อนี้หมายความว่า ไม่ได้ห้ามว่า อย่าฟัง, ท่านพูกอะไรอย่าฟัง; ก็ฟัง แล้วก็เอาไปย่อย อย่างเห็นแหละ ด้วยความรู้แจ้ง ประจักษ์ในใจของตนเอง ว่าสิ่งนั้นทำแล้วมันมีผลขึ้นมาอย่างนั้น หรือมันให้โทษอย่างนั้น แล้วจึงเชื่อ.

รวม ๑๐ ข้อ นี้เรียกว่า กาลามสูตร. คุณเถรวจะท่องจำไว้ให้ขึ้นใจทั้งบาลีและทั้งคำแปล; นี่จะช่วยให้มีความเป็นพุทธบริษัท อย่างที่เรียกว่าผู้ศรัทธาอย่างไม่มีตำหนิ.

คุณลองทบทวนดูให้เห็นว่า: – อย่าเชื่อเพราะได้ฟังตาม ๆ สืบ ๆ กันมา ; – อย่าเชื่อเพราะว่ามันเป็นสิ่งที่ได้ปฏิบัติแล้วตาม ๆ กันมา; – อย่าตื่นข่าวลือ: อย่าอ้างคำรา อย่าเชื่อเพราะมีการอ้างไว้ในคำรา. นี่กลุ่มแรกเกี่ยวกับเรื่องฟัง.

กลุ่มที่ ๒ ว่า โดยเหตุที่ว่าอาศัยวิธีคำนวณทางตรรก หรือคำนวณทางจิตวิทยา คำนวณทางปรัชญา.

กลุ่มที่ ๓ ว่า มันถูกกับลัทธิที่เราถืออยู่แล้ว และผู้พูดอยู่ในฐานะควรเชื่อ หรือว่าเขาเป็นครูของเราและเป็นสมณะด้วย.

ฉันเห็นว่าไม่มีอะไรเหลืออีกแล้วที่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้เอามากล่าว ; มันเป็นเรื่องชักฟอกที่ดียิ่งที่สุด และรับประกันได้ดีที่สุด. เรื่องของความเชื่อก็มีอยู่อย่างนี้.

ต่อมาถึงเรื่องความผิด -- ความถูก : อย่างไรเรียกว่าผิดว่าถูก ? ถ้าถือเอาตามวิธีของปรัชญา หรือทางตรรกมันไปอย่างอื่น ยุ่งไปหมด. อย่างไรเรียกว่าผิด, อย่างไรเรียกว่าถูก, พระพุทธเจ้าท่านตรัสก็ไม่เอาตามนั้น เป็นที่แน่นอน. สำหรับเกี่ยวกับความผิดความถูกนี้ เรามีสูตรชื่อ โศกมสูตร : เกี่ยวกับโศกมสูตรนี้ระบบหลักที่จะให้ตัดสินใจได้ด้วยตนเองว่า อย่างไรผิด อย่างไรถูก อย่างไรควร อย่างไรไม่ควร. ทั้งหมดมีอยู่ ๘ ข้อ ; ถ้ามันเป็นไปไม่ถูกในลักษณะ ๘ อย่างนี้แล้วให้ถือว่าไม่ควร ไม่ถูก. พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน. ต่อเมื่อมันตรงกันข้าม จึงจะถือว่าถูก หรือว่าควร ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านสอน.

ข้อที่ ๑ ถ้าการกระทำนั้นมันเป็นไปเพื่อความกำหนัดย้อมใจ นี่แปลตามตัวหนังสือ. ถ้ามันเป็นไปด้วยความกำหนัดย้อมใจ ยึดมันถือมันเพิ่มขึ้นรอบค่าน ; อย่างนี้เรียกว่า ไม่ควร ไม่ถูก พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน.

ข้อที่ ๒ มันเป็นไปเพื่อประกอบทุกข์ ถือทำให้ลำบากโดยไม่จำเป็น, ทำให้ลำบากมากขึ้น กระทั่งเห็นกงจักรเป็นดอกบัว ; อย่างนี้เรียกว่าไม่ถูก ไม่ควร พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน.

ข้อที่ ๓ มันระทมกิดเลส มันไม่ยอมลคกิดเลส ไม่เป็นไปเพื่อลคกิดเลส. มันเพิ่มกิดเลส เช่นเพิ่มความอยาก เป็นต้น; นี่ไม่ถูกต้อง ไม่ควร พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน.

ข้อที่ ๔ เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ ทะเยอทะยานไม่มีขอบเขต ไม่มี ความหมาย เช่นเดียวนี้จะไปโลกพระจันทร์ หรือจะไปโลก ๆ อื่น ต่อไปอีก หรือจะไปยิ่ง ๆ กว่าโลกพระจันทร์; นี่เป็นเรื่องอยากใหญ่.

ข้อที่ ๕ ไม่สันโดษ หรือหิวอยู่เรื่อย เป็นแปรทอยู่เรื่อย เพราะสิ่งที่ ได้มาทำอะไร มันไม่ทำให้เกิดความพอใจ หรือสนองความต้องการ; มันต้องการ อยู่เรื่อย เป็นแปรทอยู่เรื่อย.

ข้อที่ ๖ คลุกคลีกันเป็นหมู่. ตัวหนึ่งคิดว่า สองนั้นไม่อยู่กันเป็นหมู่ ก็ออกไปลคกิดลคไปทำความเพียร เพื่อจิตใจมีอิสระ มีความเหมาะสมที่จะรู้. สำหรับ คนทั่วไปคลุกคลีกันเป็นหมู่ เช่นชอบไปอึดแอ่งกันอยู่ในกรุงเทพ ฯ แม้ว่าเพื่อ การเล่นเรียน เพื่ออะไรก็ตาม; แต่ว่าส่วนลึกที่น้ำก้นก็ถือว่า ชอบไปอยู่รวมกัน เป็นหมู่ เพื่อมีอะไรชนิดที่มันเป็นที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน หออกพอใจ ทางเนื้อหนังมากกว่า. อะไรให้ความเพลิดเพลินทางเนื้อหนังก็เร่งเข้าไปที่นั่น; มันเกิดความคลุกคลีเป็นหมู่ขึ้นมา. ถ้าอยู่กันเงียบ ๆ ง่าย ๆ ตามชนบทบ้านนอก เล็ก ๆ น้อย ๆ. เป็นบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ห่าง ๆ กัน เหมือนชนบทนี้ อย่างนี้ เรียกว่ามันไม่คลุกคลีกันเป็นหมู่. แต่ถ้าไปอึดแอ่งกันในนครหลวง ที่เต็มไปด้วย การแข่งขันแย่งชิง; มันก็เป็นการคลุกคลีกันเป็นหมู่ในความหมายนี้ด้วยเหมือนกัน. คำสอนที่สอนแก่ภิกษุ เอาไปใช้เป็นหลักสำหรับสอนแก่ฆราวาสได้ในลักษณะ อย่างนี้.

ข้อที่ ๗ เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน. เกียจคร้านคือขี้เกียจทำงาน ทุ้ยแรง มันไม่อยากเหนื่อย; นี่ก็เห็นชัดอยู่แล้ว. แต่ผมอยากจะขยายความ

ออกไปถึงว่า แม้การที่สมัยนี้มีเครื่องทุนแรงใช้ จนคนไม่ต้องทำงานนี้ มันก็เป็นเรื่องผิด เรื่องให้โทษ. เพราะมีเครื่องทุนแรงขึ้นในโลก ปัญหาทางเศรษฐกิจทางการเมือง ทางการอะไรต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย. อย่างในประเทศอินเดียแล้ว น่าสงสารที่สุด คือเครื่องทุนแรงเข้าไปทำให้เกิดการปั่นป่วนจนทำให้คนเป็นล้านๆ ไม่มีงานทำ ไม่มีทางทำมาหากิน อย่างนี้เป็นต้น. ปัญหาเกิดขึ้นในโลกมนุษย์อย่างร้ายกาจ เพราะประจักษ์รู้เครื่องทุนแรงขึ้นมาได้; คุณไปคิดเอาเอง ไปมองเอาเองก็จะเห็น ในแง่ของเศรษฐกิจ หรืออะไรก็ตาม ซึ่งคนสมัยนี้เห็นว่าเป็นผลดีว่าประชาธิปไตย ว่าเจริญ ว่าก้าวหน้า นั่นแหละมันมีเบื้องล่าง หรือเบื้องหลัง เป็นเหตุที่ทำให้ยุ่งยากโกลาหล และเป็นไปทางมีความทุกข์มากขึ้นในโลก. ผมเลยสงเคราะห์เอาไว้ในเรื่องว่า เกียจคร้านทำการงานแต่ละคนๆ.

ข้อที่ ๘ ข้อสุดท้ายว่า เลี้ยงยาก. อย่างนี้เป็นพระเป็นแดรเลี้ยงยาก นี่มันไม่ไหวแล้ว มันไม่มีความเป็นพระเป็นแดร. แต่ถึงชาวบ้านมรวาเสก็เถอะ ถ้ายาก เลี้ยงยาก เทียนกินจุบกินจิบ หดพิณ มีพิธีรีตองมากในเรื่องกิน. กินข้าวกลางวัน ต้องขีบรตหนึ่งชั่วโมงไปกินที่ร้านอาหารที่มีชื่อเสียงทางจังหวัด นี่ก็มี; อย่างนี้คือพวกเลี้ยงยาก ซึ่งผิดหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าไม่สอน. ต่อเมื่อใด มันกลับกันอย่างตรงกันข้าม จึงจะเป็นความถูกต้องในหลักพระพุทธศาสนา และพระพุทธเจ้าสอน.

ที่ว่าเป็นไปถูกหลักพระพุทธศาสนา และพระพุทธเจ้าสอนนั้นก็คือว่า — มันไม่เป็นไปเพื่อความกำหนดตัณหา. — ไม่ประกอบทุกข์. — ไม่สะสมกิเลส. — ไม่อยากใหญ่. — เป็นไปเพื่อสันโดษ. — เป็นไปเพื่อไม่คลุกคลีกันเป็นหมู่. — เป็นไปเพื่อไม่เกียจคร้าน สมัยการทำงาน. — แล้วก็เลี้ยงง่าย กินอยู่ง่าย Plain living, high thinking มีให้ด้วยข้อนี้.

พวกฝรั่งที่นั่น หรือหลงในอารยธรรมของตัวเอง เห็นพวกพระ พวกภิกษุภิกษุณีกับบอกว่า งานหนักเสียแล้ว. พวกฝรั่งมาเห็นพระภิกษุภิกษุณีก็พูดว่า งานหนัก; ซึ่งก็จริงตามหลักของพวกเราไม่ใช่การทำงานอะไรเลย, แล้วเป็นสิ่งที่นิยมอยู่ในพุทธศาสนา; ไม่ใช่งาน มันเป็นเรื่องเบียบ เป็นวินัย อะไรมากกว่า. แต่เขากลับเห็นเป็นงานหนัก ต้องให้คนอื่นทำ ต้องให้ลูกจ้างทำ หรือให้คนอื่นใช้ทำ หรือใช้เครื่องจักรทำแทน. ถ้าจิตใจมันเปลี่ยนไปถึงขนาดนี้แล้ว มันไม่มีหวังที่จะเป็นไปตามทางของความดับทุกข์ คือการบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

เพราะฉะนั้น ขอให้ตีความหมายของคำแต่ละคำ ในพระพุทธานุสาสน์ ให้ดี ๆ; อย่าให้เพียงแคบๆ แค่วินัยสือ เป็นเรื่องของเท็กคอมมื่อ อ่านแล้ว รู้สึกว่าอย่างนั้น. **ผู้ใหญ่นิสิตปัญญา** ต้องรู้จักเอาความหมายของตัวพยัญชนะ นั้น ๆ **ให้ครบถ้วน**; แล้วให้มันตรงกันอยู่จริง ๆ กับที่มันเป็นอยู่จริง ในหมู่ มนุษย์ปัจจุบันนี้ ในโลกยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งโง่งมทุกที – โง่งมทุกที. ผมพูดอย่างนี้ ก็เพราะว่า มันได้หลักพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าออกไปทุกที. นี่คุณอาจจะไม่เชื่อ เพราะว่าคุณกำลังตามกันฝรั่งอยู่ก็ได้; แต่ผมไม่ตามกันฝรั่ง แต่ตามกัน พระพุทธเจ้า จึงเอาเรื่องอย่างนี้มาพูด.

วันนี้เราพูดได้ไม่จบ ในเรื่องมรณังกับพุทธศาสตร์

เพราะเวลาหมด เอาไว้พูดต่อในวันหลัง.

□